

אשר שם על לבו ומחשבתו, בכל תפירה ותפירה, כי תהיה טובה וחזקה, וכי יהיו המנעלים טובים, למען יהנה מהם אשר ינעלם. ככה דבק חנוך במדת קונו, אשר ייטיב ויהנה לזולתו, וככה ייחד לו ייחודים, כי לא חפץ חנוך בשום דבר אחר, זולת החפץ האחד, והשאיפה המיוחדת, לדבק במדות קונו. ועוד אחרת לו בזה, כי נשמר מכל שמץ רע, שגם שגגת אונאה ותרמית לא תגיענו, ולא תהיה נטילתו יתירה על ערך עבודתו אשר יתן.

המעשה השני, יספרו על רבנו ישראל מאיר הכהן זצ"ל, בעל חפץ חיים — הלא עוד זכינו לראות את הצדיק הקדוש הזה בדורנו; — הוא לא חפץ להתפרנס בתורתו, ויהי לחנוני. הסחורה שמכר היתה המעולה, המדה גדושה, והמשקל מכריע ללוקח תדיר. כמובן נהרו אליו כל הקונים. ויאמר רבנו ישראל מאיר זצ"ל: "אם כן, במה יתפרנסו שאר החנונים?" ויעש לו לחוק, כי יפתח את חנותו רק לשעה או שעתיים, עדי ירויח איזה פרוטות, די פרנסתו ליזמו בצמצום, ויסגרנה אחרי כן, למען תהיה פרנסה מצויה גם לאחרים. ויתבונן אח"כ, וירא כי גם בזה לא הועיל, כי רוב הקונים צמצמו עצמם לבא אל חנותו בעת הפתיחה; ויסגור את חנותו לגמרי, ויעזוב מהיות עוד חנוני, כי לא חפץ לגרום צער לחנונים האחרים.

ואמרו חז"ל: "גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים" (ברכות ח' ע"א). במה היא מעלת הנהנה מיגיע כפיו?

הנהנה מיגיע כפיו, הוא האדם המעולה, אשר יחפוץ ויתאוה שתהיה נתינתו יתירה על נטילתו. האיש הזה, בהשתמרו שלא יכשל, לא יתפרנס מפרי מעלות שכלו ונפשו, בחכמה או באומנות, שבכל אלה אפשר שיקבל יותר על ערך שויון נתינתו; ויבחר לעבוד ביגיע כפיו ובזיעת אפיו — המלאכה הפשוטה, המשתלמת בקוטן התשלומין; וערך יגיעתו אשר יתן בה, ודאי מרובה היא על תשלומיה. ולמה הוא גדול מירא שמים? זה יתבאר בע"ה להלן.

פרק ד' בשורש האהבה

אין אדם בעולם שאין בו ניצוץ כח הנתינה. זה ייראה בשמחתו, שאיננה שלמה בהיותו יחיד, וכן בגעגועין אל החברה אשר מעמקי הנפש יבואו (וזה לך האות, כי הנה עונש בית-האסורים — ההפרדה מהחברה — לעונש חמור יחשב). ומה המה הגעגועין הללו? — ניצוץ כח הנתינה.

כל אדם יתאוה לבנים. ויש בזה שתי בחינות:

- (א) כי ירגיש את בניו שיהיו כהמשך לעצמותו, לאחר שיפרד מעולמו.
 (ב) כי ירגיש צורך והכרח שיהיה לו את אשר יאהבנו ויטיב לו.

וכן הננו רואים בהולכים ערירים, אשר יכניסו יתומים לביתם והיו להם לבנים; וגם יש כאלה, אשר כלב או שאר בעלי חיים יקרבו אליהם, ויטיבו להם כאשר יעשו לבנים. הלא גם זה לאות, אשר שורש כח הנתינה טמון הוא בעומק נפש האדם.

כאן שאלה יפה עומדת לפנינו: הן האהבה והנתינה באות כאחת, האם הנתינה היא תולדת האהבה, או להיפך, האהבה באה מן הנתינה?

הורגלנו לחשוב את הנתינה לתולדת האהבה, כי לאשר יאהב האדם, ייטיב לו. אבל הסברה השניה היא, כי יאהב האדם את פרי מעשיו, בהרגישו אשר חלק מן עצמיותו בהם הוא — אם בן יהיה, אשר ילד או אימן, או חיה אשר גידל, ואם צמח אשר נטע, או אם גם מן הדומם, כמו בית אשר בנה, — הנהו דבוק למעשי ידיו באהבה, כי את עצמו ימצא בהם. וכן הראוני מקור בדברי רבותינו זכרונם לברכה כסברה זאת השניה, כי כך שנינו במס' דרך ארץ זוטא (פ"ב) "אם חפץ אתה להידבק באהבת חברך, הוי נושא ונותן בטובתו".

ועמוקה היא האהבה הזאת מאד. הלא נראה מה שכתוב בספר תורת ה' (שהוא המקור היחידי לדעת את עמקי כחות הנפש עד תומם, כי רק הבורא לבדו הוא אשר ידע את מסתרי נפש האדם אשר יצר):

"מי האיש אשר בנה בית ולא חנכו כו"

מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו כו"

מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה כו"

כולם יחזרו מעורכי המלחמה, בלי הפרש, והוקשו זל"ז, יען אשר תדמה אהבתנו את פרי עבודתנו כאהבת ארוסין.

האהבה הזאת, היא אשר תבא מן הנתינה בלי ספק.

ראיתי מעשה, והנה הורים צעירים ראו את כל חמדת חייהם בבנם הקטן. בשעת חרום, ומלחמה פרצה במקום ההוא, ויברחו כולם משדה המלחמה. ויקר המקרה, אשר האויבים הפרידו בין הדבקים, והאב עם בנו נשארו לצד האחד, והאם לצד השני. וכה נפרדו, ביגונם וגעגועיהם, כמה שנים, עד אשר שקטה המלחמה, והשלום שב אל מקומו. ויתוועדו יחדיו בני המשפחה כולה וישמחו איש ברעהו מאד.

והנה פלא. לא יכלו לתקן את אשר חסר להם בזמנו; אהבת האב ובנו היתה יותר עמוקה ודבוקה, מאהבת האם והבן. היא הניחה אותו קטן, ותמצאהו גדול, ויהי בעיניה כאלו הוא אחר, — עדיין היתה מתגעגעת אחר בנה הקטן שהניחה. אבל, הן זה רק דמיון; ואיה הוא שורש הדבר? הוא, אשר האב אימן וגידל את הילד תחתיה, זהו אשר חסר לה, ושב אל האב במקומה. האהבה הבאה מן הנתינה ההיא, עברה כולה אל האב.

ואמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא ל"ב ע"ב): „אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו” — ואע"פ שבפריקה מונע גם צער בעלי חיים, שהוא מדאורייתא, מ"מ „כדי לכוף את יצרו עדיף”. ויש ענין בזה גם כי בהטיבו לשונאו, גם הוא עצמו תסתלק השנאה מלבו ותכנס תחתיה אהבת הנותן אל המקבל ממנו. ומי שענינו פקוחות יראה מעשים כאלה הרבה.

כללו של דבר, זה אשר יתן האדם לזולתו, לא יאבד ממנו, אלא זו היא התפשטות עצמותו, כי ירגיש אשר גם חלק לו בחבירו זה אשר נתן לו. זו היא הדבקות שבין אדם לזולתו, אשר נקרא לה בשם „אהבה”.

פרק ה' ואהבת לרעך כמוך

התבאר בפרק הקודם, כי לכל אדם יש ניצוץ כח הנתינה. וזה, כי לא ניתנה רשות לכח הנטילה לבטל גם את הניצוץ הזה; שאלמלא כן היה העולם חרב: לא היו נושאים נשים ולא היו מגדלים בנים. על כן גזר השם יתברך, כי ניצוץ זה לא יפרד מבני האדם לעולמים. אולם יען כי מעט מאד הוא ענין הנתינה אשר בהם, על כן יבחרו באשר ימצאו חן בעיניהם; להם יתנו ויטיבו, ואותם יאהבו, את אלה יחשבו כאלו שלהם המה: משפחתם, קרוביהם, רעיהם וחבריהם; אך את שאר בני האדם, לנכרים וזרים יחשבו; יתנהגו עמהם במדת הנטילה, יתחרו בהם ויחטפו מהם ככל אשר יוכל.

אך יתבונן נא האדם, כי לא שר יתן, י א ה ב; וגם יהיה לו חלק בו, וידבק אליו, כאמור, ואז יבחין ויבין, כי זה אשר זר נחשב לו, הוא רק מאשר טרם נתן לו, ועוד לא הטיב עמו. אם יתחיל נא להטיב את כל אשר ימצא, כי אז ירגיש אשר כולם המה קרוביו, כולם אהוביו, כי בכלם יש לו חלק, ובכולם התפשטה עצמותו.

לאדם אשר יזכה להגיע אל המדריגה המעולה הזאת, מובנת היא כפשוטה מצות התורה: „ואהבת לרעך כמוך” — „כמוך בלי שום הפרש... כמוך

ממש" (מסילת ישרים פ' י"א); כי בנפשך תמצא, אשר אתה והוא — אחד הנכם, ותרגיש הרגשה ברורה, כי הוא לך כמוך.

פרק ו' באהבת איש ואשה

אהבה זאת היא דבר פלא בכוחות הנפש.

לכאורה היה נראה כי באמת אין תוכן ממשי באהבה זו, אלא שהיא עצה עמוקה של הבורא יתברך, למען קיום העולם — כמו שנתנו בנו את הרעבון למען קיום הגוף.

אבל זה רחוק מלהבינו; הן כבר התאוה נתונה בלב האדם, וכן הכוסף לבנים, ואלה יספיקו לתכלית הנ"ל. אם כן למה נוספה אהבה זו?

ושמעתי אומרים, כי אהבה זו היא תולדת הכרת הטוב, אשר יודו הודאה הרדית על דבר עזרם זה אל זה למלא את חוק טבעם. אבל טועים המה האומרים כן. הן כל כך ירבו כפויי הטובה בין בני האדם, ולא ראינום שתחסר להם אהבה זו.

על כן נאמר, כי אהבה זו באה על ידי השלימים זה את זה. הן שם האל ב"ה ככה בטבעם, כאמרם ז"ל כל שאין לו אשה... אינו אדם שלם (ב"ר י"ז), ובהיות האדם לבדו הנהו חסר, כי לא יוכל למלא את תפקידו. על כן בהיותם נותנים השלמה זה לזה, יאהבו זה את זה, כאשר נתבאר, כי הנותן יאהב, וזהו, אשר באהבתם, כל שאיפתם היא ליתן ולהשפיע נחת ועונג זה לזה.

והנה יתבאר לנו עוד דבר נפלא: למה ברוב הפעמים לא יארכו ימי האהבה הזו?

אך פשוט הוא, הן בני האדם בכללם נוטלים המה ולא נותנים, וכאשר יחזק עליהם חוק הטבע (להעמיד תולדות), היו לנותנים ואוהבים, אבל חיש מהר, אך תקל מהם יד הטבע, ושבים המה להיות נוטלים כשהיו, גם לא ירגישו בעצמם את השעה אשר החליפו בה את עמדתם. תחת אשר התקשרו תחילה להיות נותנים, מעתה היו לנוטלים, וכל אחד ידרוש מרעהו אשר ימלא את חובותיו אשר התחייב לו.

האם אפשרית היא האהבה במצב כזה?

וכך אני אומר תמיד לזוג בעת שמחת כלולתם: — "הזהרו, יקרים, שתמיד תשאפו להשיביע נחת זה לזה, כאשר תרגישו בכם בשעה זו, ודעו אשר ברגע שתתחילו לדורו שדרישות זה מזה, הנה כבר אשרכם מכם והלאה".

וישנם בבני האדם, אשר לא יחפצו בנישואין — הוא מאשר לא יוכלו להפרד מכח הנטילה אשר יחזק עליהם, וגם יד הטבע לא תוכל לעשותם לנותנים, אפילו לפי שעה.

וכן אלה אשר יחפצו במיעוט בנים — תופעה תדירית בדורנו — המה מגדולי הנוטלים; לא יחפצו ליתן אפילו לבנים.

אבל הקשר הטוב בין איש ואשתו, יהיה כאשר שניהם יגיעו למעלת הנתינה; אז אהבתם לא תפסק, וחייהם ימלאו אושר ונחת, כל ימיהם אשר יחיו עלי אדמות.

פרק ז' בשאיפה

בני אדם מעריצים את האדם השואף, וכן שמים לב לחנך את בניהם להיותם בעלי שאיפה ומרץ. גם כבר כתב אחד החושבים, כי השאיפה — חיים. אבל האם נכון הוא הדבר?

הן השאיפה היא רעבון. כאשר ישאף הרעב לאכול, ככה כל אשר ישאף אליו האדם, רעב הוא לאותו דבר. על כן טעות גדולה טעה החושב שהוא, באמרו שהשאיפה — חיים: הרעבון איננו חיים, אלא החי רעב הנהו, עד שישביע את עצמו. הרעבון הוא אשר שם האל ב"ה בברואים, למען הזכירם על המעשים אשר יעשו לקיום גופם.

ככה, גם שאר השאיפות מיני רעבון הנה, שלוחי יצרי לבבנו, אם לטובה אם לרעה.

נתבונן בבעלי חיים, ונמצא כי כל הרעבים יאכלו וישבעו, ולא יוסיפו לאכול עדי ירעבו עוד, — זולת החזיר, יאכל מבלי הרף, כי לא ישבע לעולם. ככה גם באדם, אוהב כסף לא ישבע, ורעב לעולמים. זה הוא חולי רע. ולא רעבון הכסף לבדו ישלוט תדיר ולעולם, אלא כל השאיפות החומריות כמוהו הן, כי כפי אשר ישביעם האדם, כה יוסיפו לרעב יותר ויותר.